

Досить ефективним методом навчання педагогічних працівників ми вважаємо тренінги – систему спеціально підібраних вправ із саморегуляції психофізіологічного стану; тренування психічних якостей особистості (уяви, пам'яті, волі тощо); відпрацювання способів прийняття та обробки інформації, створення засобів організації праці тощо. Особлива цінність тренінгів полягає в тому, що їх учасники мають можливість відкрито надавати оцінку як своїм дітям, так і поведінці своїх колег. Питання, які обговорюються в процесі проведення тренінгів (хто я? який я працівник? яке моє місце в колективі? що цінують та засуджують у моїх вчинках колеги? чи вмю я спілкуватись? та ін.); спрямованість на особистість відповіді на них з наступною рефлексією глибоко впливають на кожного учасника тренінгу, можуть усунути те соціальне та емоційне напруження, яке сьогодні постійно відчувають на собі всі учасники навчально-виховного процесу. Особливо важливе значення мають тренінги для створення комфортних умов учасникам інноваційних процесів, зняття напруження, що нерідко виникає в процесі впровадження нововведень.

Висновки. Таким чином, організаційно-методичне забезпечення інноваційної діяльності закладів освіти має велике значення для підвищення рівня професійної компетентності вчителів, вихователів, методистів. Подальших досліджень вимагає вивчення питання розробки цілісної системи організаційно-методичного забезпечення інноваційної діяльності закладів освіти, зокрема, організаційно-педагогічні засади інноваційної діяльності шкіл та дошкільних закладів.

Література

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1988. – 238 с.
2. Даниленко Л.І. Модернізація змісту, форм та методів діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія / Л.І. Даниленко. – К. : Логос, 2002. – 140 с.
3. Калініна Л.М. Інформаційні процеси в управлінській діяльності керівника закладу: сутність, специфіка та характерні ознаки / Л.М. Калініна // Освіта і управління. – 2005. – Т. 8. – С. 35–45.
4. Малихіна В.М. Організаційно-методичне забезпечення управління інноваційною діяльністю міських загальноосвітніх навчальних закладів / В.М. Малихіна // Імідж сучасного педагога. – 2005. – № 3–4. – С. 55–57.
5. Фуллан М. Сили змін: продовження : пер. з англ. / М. Фуллан. – Л., 2001. – 162 с.

МАРКІНА Л.Л.

РОЗВИТОК ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Створення єдиного загальноєвропейського простору вищої освіти багато в чому пов'язане з його модернізацією, підвищенням вимог до якості навчання і підготовки кадрів, розумінням викладачами суті, цілей, тенденцій змін, що відбуваються.

На сучасному етапі здійснюється активний пошук оптимальної відповідності між традиціями і модернізацією вищої школи в контексті Болонського процесу. Для України інтеграція в європейський освітній простір не є самоціллю. Вона покликана вирішити різні завдання з позицій нової парадигми освіти. Вищим навчальним закладам надається колосальна можливість зробити свій внесок до реконструкції вітчизняної і європейської вищої освіти. Розвиток інноваційних процесів і наукова підтримка інноваційної діяльності у сфері вищої освіти стають пріоритетними, тому виникає потреба в новому теоретичному осмисленні сутності, закономірностей виникнення та розвитку педагогічних інновацій, їх зв'язку з традиціями.

Сьогодні необхідність розвивати інноваційні процеси у сфері вищої освіти признається на всіх рівнях системи освіти. Проте розробка і впровадження інновацій стикається зі значними труднощами. Відсутність матеріальної зацікавленості в інноваційній діяльності, роз'єднаність вузівських колективів, відсутність співпраці в інноваційних процесах, консерватизм частини викладацького складу, їх небажання міняти звичні форми і методи діяльності гальмують розвиток інноваційних процесів. Вищі навчальні заклади, на наш погляд, надмірно спеціалізовані і відірвані від процесів, що відбуваються в матеріальній і духовній сфері, свідченням чого є певна загальна незадоволеність випускників вищої школи і замовників освітніх послуг якістю професійної підготовки. Важливою перешкодою на шляху інновацій є недостатня емоційно-психологічна підготовка викладачів, відсутність матеріальної зацікавленості, недостатня підготовленість і низька мотивація викладачів до освоєння освітньої інновації. Вони не завжди усвідомлюються самими викладачами. Така ситуація виявляється найбільш рельєфно в проектуванні і реалізації професійно-педагогічної діяльності викладача в умовах розвитку інноваційних процесів у вищій школі. Актуальність статті зумовлена необхідністю вирішення поданих вище суперечностей в освіті, пов'язаних з інноваційними процесами.

Метою статті є аналіз сутності й особливостей розвитку інноваційних процесів у вищій школі, видів інновацій, характеристика інноваційної діяльності викладача вищої школи.

Незважаючи на те, що цій темі присвячено багато наукових досліджень, поняття “новація”, “нововведення”, “інновація”, “інноваційна діяльність” не мають однозначного розуміння в сучасній педагогічній свідомості.

Деякі автори розрізняють поняття “новація”, “нововведення”, “інновація”, інші вважають їх синонімами або пропонують інші тлумачення. Ґрунтовний аналіз розбіжностей у тлумаченні цих понять зробила І.М. Дичківська [3, с. 23]. Ми розділяємо думки авторів, які розрізняють поняття “новація” і “нововведення”. Під педагогічними новаціями розуміється якась ідея, метод, засіб, технологія або система. Нововведенням позначають процес впровадження й освоєння цієї новації. У контексті педагогічної інноватики під інноваціями розуміються нововведення – цілеспря-

мовані зміни, які вносять до освіти нові елементи і є підґрунтям до переходу освіти з одного стану в інший.

Інноваційний процес включає три складові, а саме: створення, освоєння, застосування нововведень. Це діяльнісно-управлінська категорія, яка констатує, що змінювати, як змінювати, хто має робити зміни, для чого проводити зміни і як визначити їх оптимальність та ефективність. Можна виділити такі критерії інновацій: діяльнісний та системний характер, ефективність. Причому ключовим критерієм є ефективність. Будь-яка інновація покликана забезпечити ефективність освітнього процесу. Це дає підстави припустити, що інноваційний освітній процес – це освітній процес, у рамках якого здійснюється мінімально необхідна сукупність інновацій, яка дає змогу значно підвищити його ефективність [2, с. 87].

У галузі вищої освіти можна виділити такі види інновацій, які є необхідною умовою для конкурентоспроможності вищих навчальних закладів:

- інновації в змісті вищої освіти;
- інновації в педагогічному процесі;
- інновації в організаційних структурах вищої освіти;
- інновації в діяльності та відносинах між викладачами і студентами;
- інновації у сфері освітніх послуг, розвиток співпраці з соціальними партнерами, замовниками кадрів;
- інновації в галузі міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів.

До складу інноваційного процесу належать також наукові дослідження у сфері фундаментальних наук і проведення наукових досліджень прикладного характеру, які необхідно використовувати максимально ефективно.

Під таким кутом зору стає зрозумілим: інноваційній освітній процес у вищій школі являє собою цілеспрямовану діагностичну комплексну діяльність керівників усіх рівнів системи вищої освіти, науково-викладацького складу зі створення, освоєння, використання та поширення нововведень в управлінських, фінансово-економічних, науково-технічних, організаційно-педагогічних, змістовно-предметних та освітньо-технологічних структурних елементах даної системи, які забезпечують її ефективне функціонування.

У практичній площині найбільш актуальним є задоволення потреб населення у вищій освіті, набуття випускниками вищих навчальних закладів важливих компетенцій, які дають змогу вирішити будь-які професійні ситуації. Очевидно, треба активно використовувати компетентнісний підхід з підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями. З огляду на висловлене, інноваційний освітній процес доцільно розглядати як систему інтегрованих інтенсивних технологій навчання, заснованих на сучасних досягненнях науки (психології, педагогіки, інформатики, лінгвістики та ін.) й спрямованих на формування та розвиток професійно орієнтованих компетенцій випускника вищого навчального закладу [2, с. 88].

Система таких технологій може бути сформована за допомогою створення спеціальних методичних, дидактичних засобів навчання на ос-

нові інтеграції різнотипних систем організації засвоєння знань студентами, поєднанні загальнодидактичних і специфічних принципів, використання інформаційних технологій і комп'ютерної техніки. При вивченні багатьох навчальних дисциплін з успіхом застосовуються технології модульного навчання, проблемного, проблемно-модульного, контекстного навчання, кейс-технології та ін. Активізаційний характер містять такі методики творчого тренінгу, як “мозковий штурм”, “синектика” й інші способи “розхитування” інтелектуальних стереотипів, нейтралізації психологічної інерції дії. Ці методики та способи створюють умови для прояву сформованих творчих здібностей студентів.

Оновлення педагогічного процесу відбувається на основі принципу пріоритетності педагогічного підходу; принципу гнучкості й динамічності; принципу відповідності використовуваних викладачем технологій навчання вибраним методам і видам освіти; принципу модульності, інтерактивності.

Безумовно, інноваційні освітні процеси потребують спеціальної підготовки кадрів – викладачів, керівників, методистів, компетентних у сфері педагогічних інновацій. Тому, будучи складним і багатоплановим феноменом, інноваційний освітній процес включає в себе інноваційну педагогічну діяльність. Вона орієнтована на зміну та розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, отримання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики. Продуктами інноваційної педагогічної діяльності є нововведення, що позитивно змінюють систему освіти.

Інноваційна діяльність є діяльністю всіх учасників інноваційного процесу як єдиної колективної системи отримання, накопичення і використання нових знань, а також використання нових технологій, заснованих на таких знаннях. Ефективність інноваційної діяльності більшою мірою залежить від того, як і яким чином взаємодіють один з одним усі учасники цього процесу. Система відносин, що виникають в інноваційній освітній діяльності, спрямована на становлення суб'єктно-суб'єктних відносин між викладачем та студентом. Така система докорінно змінює відносини “викладач–студент”, перетворюючи їх у партнерів, які відповідають за результати своєї праці [4, с. 122]. У цьому контексті значно підвищується роль особистісно орієнтованого підходу до організації навчально-виховного процесу. Викладач повинен забезпечити свободу самоактуалізації студента через творче зростання. Орієнтування сучасної педагогіки на формування у студентів якостей творчої особистості змінює вимоги до викладача вищої школи. Він сам має бути творчою особистістю і володіти системним мисленням, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій.

Як цілісне особистісне новоутворення, готовність викладача вищої школи до інноваційної діяльності виявляє спрямованість особистості, свідомість, стиль мислення, громадянську та професійну позицію. Відповідно до основних потенціалів особистості, складовими професійно педагогічної готовності викладача є мотиваційний, операційний, креативний, рефлексив-

вний компоненти. Здійснення інноваційної діяльності передбачає системне відпрацювання цих компонентів [1, с. 259–260].

Крім того, слід враховувати, що майстерність викладача виявляється через творчість і, у свою чергу, сприяє реалізації творчих замислів і знахідок. Педагогічна творчість відрізняється своєрідністю, яка пов'язана з характером навчально-виховного процесу та його результатами. Вона обмежена часом, повинна мати позитивні результати.

Інноваційною діяльністю займається багато творчих педагогів. І.М. Дичківська виокремлює три групи:

- педагоги-винахідники, які приходять до нового в результаті власних пошуків;
- педагоги-модернізатори, що вдосконалюють і по-новому використовують елементи створення систем задля позитивного результату;
- педагоги-майстри, які швидко сприймають і досконало використовують як традиційні, так і нові підходи та методи [3, с. 28].

Педагогічна творчість – це завжди співтворчість. Інновації можуть бути ефективно впроваджені тільки за допомогою міждисциплінарних команд, які підготовлені до інтеграції знань і до співпраці. На успіх інноваційної педагогічної діяльності можна розраховувати тільки тоді, коли наявна жива педагогічна творчість усього педагогічного колективу.

Отже, інноваційна педагогічна діяльність – це цілеспрямовані зусилля, творчість та форма життя, які здійснюються педагогічним колективом. Це ініціативи професорсько-викладацького складу, нові ідеї, проекти, плани, конкретні дії, спрямовані на створення, підтримку нового, на забезпечення розумів для впровадження передового педагогічного досвіду.

Інноваційна педагогічна діяльність викладача вищої школи відповідає структурі педагогічної діяльності. Н.В. Кузьміна виділяє в структурі педагогічної діяльності такі компоненти: гностичний, проєктивний, конструктивний, організаторський, комунікативний.

Відповідно до цих компонентів викладач вищого навчального закладу має оволодіти такими вміннями:

- гностичними вміннями: отримувати нові знання з різних джерел, з досліджень власної діяльності; аналізувати педагогічні ситуації, здійснювати пошукову, евристичну діяльність;
- проєктивними вміннями: здійснювати перспективне планування; передбачати можливі результати від вирішення системи педагогічних завдань, проєктувати зміст навчального курсу, проєктувати власну педагогічну діяльність, проєктувати навчальний процес, різноманітні підходи до технологій навчання, використовувати інноваційні системи навчання;
- конструктивними вміннями: відбирати та структурувати інформацію до щойно розроблених курсів, відбирати форми організації, методи і засоби навчання, здійснювати контроль за навчальною діяльністю студентів;
- організаторськими вміннями: організовувати групову та індивідуальну роботу студентів з урахуванням усіх факторів, управляти психічним станом студентів на навчальних заняттях, діагностувати пізнавальні мож-

ливості і результати пізнання, здійснювати корекцію навчальної діяльності на основі реалізації принципу індивідуалізації;

– комунікативними вміннями: будувати взаємодію, відносини між викладачами і студентами для ефективної організації виховного процесу і досягнення позитивних результатів, встановлювати доброзичливі відносини, мотивувати учасників педагогічного процесу до майбутньої діяльності тощо [5].

За сферою дій інноваційна педагогічна діяльність може бути освітньо-технологічною, змістовно-предметною.

Інноваційна педагогічна діяльність у змістовно-предметній сфері передбачає розробку та впровадження нового покоління навчально-програмної документації та інноваційних підручників, навчальних посібників; розробку нових інтеграційних та варіативних навчальних дисциплін. Але основою підготовки сучасних фахівців-професіоналів мають стати не стільки навчальні дисципліни, скільки способи мислення і діяльності, тобто процедури характеру рефлексії. Студенти мають освоювати методи наукового пізнання, інструменти інтелектуальної діяльності для вирішення творчих завдань. Викладачі повинні сприяти студентам в ефективній, творчій, самостійній організації навчальної діяльності. Тому варто зазначити, що інноваційна педагогічна діяльність в освітньо-технологічній сфері передбачає розробку інноваційних технологій організації навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Зміни технологій навчання спрямовано на переорієнтацію діяльності викладача від інформаційної до організаційної з управління самостійною навчально-пізнавальною, науково-дослідною та професійно-практичною діяльністю студентів.

Зрозуміло, що процес пошуку оптимальних дидактичних рішень, які відповідають завданням розвитку творчої особистості студента, ніколи не може бути завершеним. Однак дослідження дидактичної діяльності дають змогу зробити такі висновки: розвиток творчої особистості студентів у вищих навчальних закладах має забезпечуватися застосуванням проблемного навчання, використанням дидактичної гри в процесі навчання, виконанням студентами науково-дослідних робіт, посиленням інтеграційних процесів у навчально-виховній роботі.

Залежно від поставлених у педагогічному процесі цілей і завдань інтеграція може являти собою системну єдність визначеного кола знань, способів дії і взаємозалежних із ними пізнавальних підходів, навчально-пізнавальних проблем, засобів і методів навчання. Педагогічний ефект інтеграційного процесу полягає в тому, що розширюються педагогічні функції навчального предмета, з'являється можливість упорядкувати його взаємодію з іншими навчальними предметами в плані забезпечення глибшого засвоєння знань та вмінь, розумового розвитку студентів. Створюються додаткові резерви для координованого впливу на особистість студентів.

Залучення студентів у процес оволодіння інтегрованим навчальним матеріалом здійснюється за допомогою певних засобів: комплексні про-

блемні питання, комплексні пізнавальні завдання індуктивного та дедуктивного характеру, професійні ситуації різного змісту (на відміну від комплексного пізнавального завдання, проблема якого виводиться зі змісту навчальних предметів, професійна ситуація задається як цілком реальна подія), практичні ситуації для соціально-психологічного тренінгу (наприклад, для набуття студентами досвіду ділових відносин, характерних для юридичної діяльності, формування культури спілкування), вправи для відпрацьовування певного комплексу досить складних дій. Правильне застосування принципу інтеграції сприяє формуванню у студентів умінь навчально-творчої діяльності, розвитку індивідуально-творчого потенціалу особистості в процесі навчання [6, с. 118–119].

Інтеграційним фактором професійної підготовки виступає і науково-дослідна діяльність студентів. Вона являє собою цілісний творчий акт, який вимагає осмислення проблеми на різних рівнях: методологічному, теоретичному, прикладному.

Важливою ознакою інноваційного процесу є формування умов конкуренції при навчанні. Участь студентів у конкурсах, олімпіадах, академічних обмінах, безумовно, є не тільки свідченням інноваційної освіти, але й додатковою конкурентною перевагою випускників вищих навчальних закладів на ринку праці. Практичні навички і вміння працювати у складі команди з фахівцями різних галузей знань також є необхідними атрибутами інноваційної освіти.

Розглядаючи питання розвитку інноваційних освітніх процесів, активно використовують термін “інноваційне навчання”. Йдеться про навчання, яке ґрунтується на оригінальних методиках розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості. На наш погляд, для оптимізації розвитку інноваційних процесів необхідно створити модель інноваційного навчання в руслі гуманізації вищої освіти з урахуванням компетентнісного підходу.

Велике значення має самоосвіта викладача, здатність до сприйняття нового. Система підвищення кваліфікації викладачів має будуватися на основі принципів гнучкості, варіативності, багаторівневості, додатковості, маневреності професійних освітніх програм.

Необхідно, перш за все, якісно змінювати психолого-педагогічну підготовку викладача вищої школи, особливо це стосується молодих викладачів. Викладач має володіти педагогічною культурою, яка дає йому змогу орієнтуватися у багатомірному просторі міждисциплінарних проблем, уявляти взаємозв'язок закономірностей пізнання та педагогічної діяльності, адекватно сприймати зміни у професійній діяльності. ЮНЕСКО розцінює педагогічну підготовку викладачів як основну умову реалізації вищої школою інноваційних функцій щодо всіх сфер суспільного життя. Психолого-педагогічна підготовка в системі професійної діяльності викладача вищої школи є системоутворювальним фактором розвитку його інноваційного потенціалу.

Оскільки основне русло модернізації вищої школи проходить через інноваційну діяльність професорсько-викладацького складу, найголовніше і найскладніше завдання – забезпечення розвитку пізнавального, морального, творчого, комунікативного естетичного потенціалів особистості викладача.

Висновки. Отже, інноваційні процеси розвиваються на різних рівнях системи вищої освіти і стосуються різних компонентів освітнього процесу. Слід наголосити на необхідності створення педагогічних умов (наявні умови можуть сприяти або перешкоджати інноваційному процесу), що забезпечують розвиток інноваційних освітніх процесів у вищій школі.

Література

1. Гурье Л.И. Инновации в последипломном образовании преподавателей вузов: опыт стран СНГ / Л.И. Гурье, Л.Л. Маркина // Инновационные технологии – стратегия развития России: наука, образование, производство : тезисы докладов Всероссийской научно-практической конференции (26–27 марта 2009 г.). – Набережные Челны : Изд-во Кам. гос. инж.-экон. академии, 2009. – С. 259–263.
2. Гурье Л.И. Последипломное образование преподавателей вуза в условиях инновационных процессов / Л.И. Гурье. – Казань : Школа, 2008. – 224 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І.М. Дичківська. – К. : Акадаемвидав, 2004. – 352 с.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) / В.Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
5. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности / Н.В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1970.
6. Маркіна Л.Л. Дидактичні основи розвитку творчої особистості студентів / Л.Л. Маркіна // Наукові записки : зб. наук. статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. – С. 114–120.

МАТВЄЄВА О.О.

ЕМОЦІЙНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ФОН НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У період спрямованості освіти України на створення умов для формування в дітей і молодого покоління цілісної наукової картини світу, розвиток їхніх творчих здібностей і здатності до самостійного наукового пізнання, актуалізується проблема підготовки професійних кадрів, зокрема, професійної підготовки вчителів. У зв'язку із цим на державному рівні розглядаються актуальні проблеми підготовки високоякісного фахівця, які відображено в Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ сторіччя) (1994 р.), державних стандартах (1997–2002 рр.), Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ ст. (2001 р.). Зростають також вимоги до професійної підготовки вчителів музики, зокрема формування їхньої творчої уяви, що забезпечує нестандартне вирішення проблем у практичній діяльності. З огляду на це, вважаємо, що саме використання